

گزارش

مهناز پیرانوند

روزنامه نگار

سازمان تأمین اجتماعی ماهانه بالغ بر ۹۰ هزار میلیارد تومان هزینه کرد در حوزه‌های بیمه‌ای، بازنشستگی، درمانی و ارائه انواع خدمات کوتاه‌مدت در قبال جامعه حدود ۵۰ میلیون نفری تحت پوشش خود دارد. اختلال در ایفای تعهدات نهاد دولت و کارفرمایان نسبت به تأمین اجتماعی، به‌علاوه انباشت مطالبات این سازمان، قطعاً روند ارائه خدمات به ۵۳درصد جمعیت کشور در قالب بیمه‌شدگان را با چالش مواجه می‌کند.

تأمین اجتماعی مجموعه‌ای از خدمات گسترده را به بالغ بر ۱۶ میلیون و ۶۰۰ هزار بیمه‌شده اصلی، بیش از چهار میلیون و ۷۰۰ هزار بازنشسته و مستمیری بگیر و افراد تبعی گروه‌های اشاره‌شده و همچنین حدود یک میلیون و ۴۰۰ هزار کارگاه ارائه می‌دهد. هزینه‌های هنگفت این سازمان، در بخش‌هایی نظیر حقوق و مزایای بازنشستگان و مستمیری بگیران، بالغ بر ماهانه ۶۰ هزار میلیارد تومان صورت می‌گیرد. طبیعتاً ایفای تعهدات گوناگون به این جامعه وسیع تحت پوشش نیازمند تأمین منابع لازم است و هرگونه اختلال در این بخش امکان تغییر در ماهیت، میزان و کیفیت ارائه سرویس‌های اشاره شده را موجب می‌شود.

حق بیمه از دیدگاه قانون

طبق موارد مندرج در ماده ۲ قانون تأمین اجتماعی، «حق بیمه عبارت از وجوهی است که به حکم این قانون و برای استفاده از مزایای موضوع آن به سازمان پرداخت می‌گردد.» بر اساس برآوردهای صورت گرفته، بالغ بر ۸۰ درصد منابع مالی در اختیار تأمین اجتماعی از محل وصول حق بیمه پرداختی جامعه بیمه‌شدگان و کارفرمایان محقق می‌شود. به این واسطه، نقش کارفرمایان در پرداخت ۲۰ درصد حق بیمه و مهیا کردن شرایط اشتغال بیمه‌شدگان در راستای تأمین هفت درصد حق بیمه آنان در تأمین منابع پایدار این سازمان، بسیار حیاتی و تعیین‌کننده است. مطابق ماده ۳۰ قانون تأمین اجتماعی، «کارفرمایان موظفند از کلیه وجوه و مزایای مذکور در بند ۵ ماده ۲ این قانون، حق بیمه مقرر را کسر و به اضافه سهم خود به سازمان پرداخت کنند.»

در واقع، سهم عمده منابع مالی تأمین اجتماعی به واسطه پرداخت حق بیمه فعالان کارگاه‌های تحت پوشش تأمین می‌شود. با این اوصاف، کوتاهی کارفرمایان در پرداخت حق بیمه، ایجاد و انباشت مطالبات تأمین اجتماعی و چالش در ارائه خدمات این نهاد را به دنبال خواهد داشت. طبق تبصره «یک» ماده ۲۸ قانون تأمین اجتماعی، «از اول سال ۱۳۵۵ حق بیمه سهم کارفرما ۲۰ درصد مزد یا حقوق بیمه‌شده خواهد بود و با احتساب سهم بیمه‌شده و کمک دولت کل حق بیمه به ۳۰ درصد مزد یا حقوق افزایش می‌یابد.»

بر اساس تبصره «دو» این ماده قانونی، «دولت مکلف است حق بیمه سهم خود را به طور یک‌جا در بودجه سالانه کل کشور منظور و به سازمان پرداخت کند.» بر اساس قانون، سه درصد حق بیمه افراد تحت پوشش تأمین اجتماعی باید از طریق دولت تأمین و پرداخت شود. از آنجا که بیش از ۸۰ درصد منابع تأمین اجتماعی از محل وصول حق بیمه کارفرمایان بخش خصوصی و دولتی تأمین می‌شود، پرداخت به‌موقع حق بیمه جامعه تحت پوشش کارگاه‌های فعال کشور، این سازمان را در راستای ایفای به هنگام تعهدات یاری خواهد کرد. حال، با توجه به سهم حداکثری حق بیمه از منابع تأمین اجتماعی، می‌توان برآورد کرد که کوتاهی کارفرمایان دولتی و خصوصی و نهاد دولت در پرداخت سهم حق بیمه چه تبعاتی برای بزرگ‌ترین نهاد بیمه‌گر اجتماعی کشور به دنبال خواهد داشت.

گزارش

سازمان تأمین اجتماعی، به عنوان یکی از بزرگ‌ترین نهادهای بیمه‌ای و رفاهی در ایران، نقش حیاتی در تأمین امنیت اقتصادی و اجتماعی میلیون‌ها نفر از شهروندان ایرانی ایفا می‌کند. بر اساس آخرین برآوردها، خانواده بزرگ تأمین اجتماعی حدود ۵۰ میلیون نفر را تحت پوشش خود قرار داده است؛ به این معنی که، از هر دو ایرانی یک نفر از خدمات این سازمان بهره‌مند می‌شود. این آمار نشان‌دهنده گستردگی و اهمیت این نهاد در ساختار اجتماعی و اقتصادی کشور است. در این تحلیل، به بررسی ابعاد مختلف این موضوع و تأثیرات آن بر جامعه و اقتصاد ایران می‌پردازیم.

گسترده‌گی پوشش تأمین اجتماعی

سازمان تأمین اجتماعی با پوشش ۵۳درصدی جمعیت کشور، بخش عمده‌ای از خدمات بیمه‌ای و رفاهی را بر عهده دارد. این رقم، در مقایسه با ضریب پوشش بیمه‌ای کل کشور که حدود ۷۳ درصد است، نشان می‌دهد که تأمین اجتماعی سهمی ۵۳درصدی در این حوزه دارد. در واقع، بیش از نیمی از جمعیت ایران به‌طور مستقیم

مطالبات انباشته، مانع ایفای تعهدات بزرگ‌ترین سازمان بیمه‌گر کشور

دولت و کارفرمایان، ابر بدهکاران تأمین اجتماعی

طلب ۹۳ هزار میلیارد تومانی از کارفرمایان

پوشش اغلب کارگاه‌های تولیدی-خدماتی کشور توسط سازمان تأمین اجتماعی و عمده شاغلان و فعالان جامعه مولد کارگری، به نقش ویژه تأمین اجتماعی در حوزه کارفرمایی و تولید کشور اشاره دارد. ارائه خدمات به این بخش از جمعیت جامعه طبیعتاً ارتباط مستقیمی با وصول حق بیمه دارد؛ به این معنی که کمبود نقدینگی ناشی از عدم وصول حق بیمه و انباشت بدهی کارفرمایان به تأمین اجتماعی، در نهایت به این سازمان و خود کارفرمایان و کارگران برمی‌گردد. در واقع، تعلل در پرداخت سهم حق بیمه علاوه بر تبعات کوتاه‌مدت، اثرات منفی بلندمدتی بر منابع و پایداری تأمین اجتماعی خواهد داشت.

بهمن‌ماه سال ۱۴۰۲، معاون امور بیمه‌ای سازمان تأمین اجتماعی از بدهی ۹۳ هزار میلیارد تومانی کارفرمایان به این نهاد خبر داد؛ بدهی‌ای که می‌تواند سازمان تأمین اجتماعی را در تأمین منابع و انجام تعهدات مستمر با کمبود نقدینگی مواجه کند. محمد محمدی ۴۶ هزار میلیارد تومان از این مبلغ را در قالب بدهی‌های قطعی و ۴۷ هزار میلیارد تومان دیگر را بدهی برآورده دانست و افزود: «در بدهی برآورده، بخش ترتیب‌جویی از کارفرمایان اعتراضی به برآورد بیمه‌ای ندارند و به این ترتیب ظرف

یک‌ماه این بدهی به قطعی تبدیل می‌شود.» این حجم بالای بدهی جامعه کارفرمایی به تأمین اجتماعی، به‌طور عمده، به دلایل مختلفی نظیر وضعیت ناپایدار اقتصادی، موانع تولید و چالش‌های جامعه کارفرمایی در تأمین هزینه‌های چرخه کار اتفاق می‌افتد. در این وضعیت، سازمان تأمین اجتماعی با استفاده از راهکارهای قانونی، همواره بستر تعاملی در راستای عدم تحمیل هزینه به کارفرمایان را در پیش گرفته است. طرح‌های مختلف بخشودگی جرائم بیمه‌ای کارفرمایان، نهایت تعامل در اجرای مصوبات ستاد تسهیل، و رفع موانع تولید و همکاری در راستای ادامه فرایند تولید و خدمات کارگاه‌ها از این جمله اقدامات محسوب می‌شوند. اما سؤال اینجاست که با توجه به ارتباط مستقیم درآمد و هزینه تأمین اجتماعی با جامعه کارفرمایی، در صورت عدم تأمین به‌موقع منابع از محل حق بیمه، آیا امکان پیشگیری از اختلال در روند ارائه خدمات وجود دارد؟

حجم عظیم بدهی دولت

مطابق قانون تأمین اجتماعی، نهاد دولت در قالب کارفرمای بخشی از کارگاه‌های تحت پوشش تأمین اجتماعی موظف به پرداخت سهم حق بیمه بیمه‌شدگان و سهم دولت است. همچنین دولت در چارچوب قوانین این حوزه تکلیف پرداخت سهم سه درصدی حق بیمه گروه‌های بیمه‌شده را دارد. از سوی دیگر، نهاد دولت به واسطه ایجاد تکلیف قانونی برای تأمین اجتماعی در راستای پوشش گروه‌های مختلف، موظف به پرداخت سهم

تأمین

atiye.no.ir

منصوره تبریزی خسروشاهی

کارشناس بیمه‌ای

۲۷ درصد شاغلان کشور

بیمه ندارند

آخرین آمارها نشان می‌دهد که بیش ۹۶ تا میلیون نفر در کشور بدون پوشش بیمه‌ای و نیازمند خدمات بیمه‌ای و بازنشستگی هستند. به همین دلیل، سازمان تأمین اجتماعی، در راستای توسعه بیمه‌های اجتماعی، افزایش تعداد بیمه‌شدگان، رشد منابع مالی و ارتقای پایداری نظام بیمه‌ای، برنامه‌هایی برای جذب بیمه‌شدگان جدید به‌ویژه از میان شاغلان بخش غیررسمی را در دستور کار خود قرار داده است. در حال حاضر، آمار دقیق و قابل اتکایی درباره تعداد شاغلان غیررسمی با افراد بدون پوشش بیمه‌ای در کشور وجود ندارد، اما بر اساس برخی داده‌های آماری، حدود ۲۷ درصد از شاغلان در بخش غیررسمی اقتصاد فعالیت می‌کنند. این افراد تاکنون از مزایای بیمه‌ای محروم بوده‌اند. همین موضوع سازمان تأمین اجتماعی را بر آن داشته تا با استناد به اصل ۲۹ قانون اساسی و ماده یک قانون تأمین اجتماعی، توسعه پوشش بیمه‌ای را در میان این گروه‌ها دنبال کند. جذب این افراد نه‌تنها اصول قانونی را محقق می‌سازد، بلکه منافع چندجانبه‌ای را برای سازمان تأمین اجتماعی، بازار کار و نیروی کار تحت پوشش بیمه‌ای به همراه خواهد داشت.

سازمان تأمین اجتماعی با استفاده از طرح‌های مختلف بیمه‌ای مانند بیمه اجباری، بیمه اختیاری، بیمه حرف و مشاغل آزاد، بیمه دانشجویان، بیمه زنان خانه‌دار، بیمه‌های توافقی، بیمه فراگیر خانواده ایرانی و سایر بیمه‌های گروهی و شغلی، برنامه‌های گسترده‌ای برای توسعه پوشش بیمه‌ای در دست اجرا دارد. این اقدامات در راستای جذب شاغلان بدون پوشش بیمه‌ای و افزایش تعداد بیمه‌شدگان طراحی شده‌اند.

بر اساس آخرین آمارها، اجرای طرح‌های مختلف بیمه‌ای در سال‌های اخیر موجب جذب حدود سه میلیون بیمه‌شده جدید به سازمان تأمین اجتماعی شده است. افزایش تعداد بیمه‌شدگان یکی از عوامل کلیدی در پایداری مالی صندوق‌های بیمه‌ای است، زیرا نسبت جمعیت بیمه‌پردازا به مستمیری بگیران را بهبود می‌بخشد. این رویکرد به سازمان تأمین اجتماعی امکان می‌دهد تا تعهدات قانونی خود را به‌موقع و به‌طور مؤثر به بیمه‌شدگان و مستمیری بگیران ارائه کند.

با توجه به تحولات فناوری و تغییر شرایط کسب‌وکار، بخش قابل‌توجهی از جامعه در فضای مجازی و اینترنتی فعالیت می‌کنند. این تغییرات ضرورت پوشش بیمه‌ای برای فعالان این حوزه‌ها از جمله فعالان فضای مجازی، رانندگان تاکسی‌های اینترنتی و سایر شاغلان پلتفرم‌های دیجیتال را بیش از پیش آشکار ساخته است. سازمان تأمین اجتماعی، با ایجاد بسترهای قانونی و امکان‌سنجی پوشش بیمه‌ای برای این گروه‌ها، در تلاش است تا توسعه بیمه‌های اجتماعی را در میان اقشار مختلف جامعه تسریع بخشد.

تاکنون، بیش از ۱۱۳ هزار نفر از شاغلان کسب‌وکارهای مجازی و مشاغل پلتفرمی تحت پوشش بیمه‌ای سازمان تأمین اجتماعی قرار گرفته‌اند. با این حال، همچنان امکان افزودن افراد بیشتری به جمع بیمه‌شدگان وجود دارد.

به تازگی، محمدرضا عارف، معاون اول رئیس‌جمهور، مصوبه‌ای را در ارتباط با «این‌نامه اجرایی بندچ ماده ۲۸ قانون برنامه پنج‌ساله هفتم توسعه جمهوری اسلامی ایران» ابلاغ کرده است. این مصوبه مربوط به بیمه اجتماعی ارائه‌کنندگان خدمات حمل‌ونقل بار و مسافر از طریق سکوهای مجازی است. بر اساس این مصوبه، سازمان تأمین اجتماعی موظف است پوشش بیمه‌ای مشمولان را مطابق با آیین‌نامه و قوانین مرتبط، از جمله قانون بیمه اجتماعی رانندگان حمل‌ونقل بار و مسافر بین‌شهری مصوب ۱۳۵۴، اجرایی کند. همچنین، این سازمان وظیفه دارد دستمزد مبنای پرداخت حق بیمه را به صورت مقطوع و مطابق با ماده ۲۵ قانون تأمین اجتماعی تعیین کند.

بر اساس این آیین‌نامه، سازمان تأمین اجتماعی مجاز است با توافق صاحبان سکوهای مجازی و با رضایت بیمه‌شدگان، درصدی از درآمد صاحبان سکوهارا به عنوان حق بیمه سرانه دریافت کند. این مبلغ، از حق بیمه متعلقه کسر خواهد شد. چنین اقدامی به توسعه پوشش بیمه‌ای اجتماعی و تسهیل فرایند بیمه‌ای برای مشمولان کمک می‌کند. بیمه کسب‌وکارهای نوین و فعالان سکوهای مجازی یکی از محورهای طرح تحولی بیست‌گانه سازمان تأمین اجتماعی است که در دستور کار این سازمان قرار دارد. این طرح به دنبال ایجاد پوشش بیمه‌ای گسترده و پایدار برای تمامی اقشار جامعه، به‌ویژه گروه‌هایی است که تاکنون از مزایای بیمه‌ای محروم بوده‌اند.

فارس و چند شرکت عمدتاً سودده و بورسی دیگر به ارزش حدود ۵۷ هزار میلیارد تومان به سازمان تأمین اجتماعی واگذار شود.» به گفته مصطفی سالاری، در قانون بودجه سال جاری، وصول ۱۳۰ هزار میلیارد تومان مطالبات از دولت پیش‌بینی شده بود. قانون‌گذار اعلام کرده است که دولت می‌تواند این ۱۳۰

هزار میلیارد تومان را به صورت نقد، اوراق مالی اسلامی، سهام شرکت‌ها و سایر انواع دارایی‌ها یا روش‌های دیگر پرداخت کند. طبق روال همیشه، دولت عمدتاً این مبالغ را از طریق پرداخت یا واگذاری سهام انجام می‌داد. با اعلام سازمان تأمین اجتماعی، از ۱۳۰ هزار میلیارد تومان مربوط به وصول مطالبات تأمین اجتماعی در بودجه امسال، حدود ۳۲ هزار میلیارد تومان در قالب اوراق و در ایام انتخابات ریاست جمهوری به سازمان داده و نقد شد؛ این مبلغ همان زمان در چارچوب علی‌الحساب متناسب‌سازی پرداخت شد. با پیگیری‌های مدیریت سازمان تأمین اجتماعی در نیمه دوم سال، صدور مجوز ۲۵ هزار میلیارد تومان دیگر در جلسه شورای عالی هماهنگی اقتصادی سران قوا محقق شد. به این واسطه، دولت بابت رد دیون به تأمین اجتماعی، اوراق منتشر می‌کند. در نهایت، تصمیم بر این شد که این مبلغ مستقیماً در قبال تسویه‌بدهی تأمین اجتماعی به مراکز درمانی، در اختیار وزارت بهداشت قرار گیرد.

همچنین، در جلسه گذشته شورای عالی هماهنگی اقتصادی سران قوا، مصوب شد که ۲۰ هزار میلیارد تومان دیگر به تأمین اجتماعی پرداخت شود. مبلغ مذکور به صورت اوراق قابل تبدیل به نقدینگی، در اختیار سازمان قرار می‌گیرد. بنابراین، در شش ماهه دوم سال جاری طی دو نوبت، ۲۵ و ۲۰ هزار میلیارد تومان اوراق توسط سازمان تأمین اجتماعی دریافت شده است.

همچنین، در اجرای مصوبه یکصد و هجدهمین جلسه شورای عالی هماهنگی اقتصادی سران قوا در هشتم اسفند ۱۴۰۳، به وزارت امور اقتصادی و دارایی اجازه داده شد، مازاد بر سقف بودجه سال جاری و در چارچوب مقررات ذی‌ربط، با هماهنگی سازمان برنامه و بودجه کشور، نسبت به انتشار ۲۰

هزار میلیارد تومان اوراق مالی اسلامی به ذی‌نفعی سازمان تأمین اجتماعی اقدام کند.

جلوگیری از انباشت بدهی

با توجه به درآمد - هزینه‌ای بودن سازمانی نظیر تأمین اجتماعی و برنامه‌های هزینه‌کردی مشخص این نهاد در حوزه‌های ارائه خدمات به جامعه تحت پوشش، هرگونه هدررفت منابع یا اختلال در وصول جریان ورودی به سازمان، موجب ایجاد چالش در راهبری این سازمان بزرگ می‌شود.

محاسبات بیمه‌ای، الزامات پایداری مالی، مناسبات مرتبط با ورودی و خروجی منابع و ضرورت‌های مربوط به تعادل منابع و مصارف در تأمین اجتماعی از اولویات‌های پایدارکننده این سازمان در بلندمدت محسوب می‌شوند. بنابراین، حتماً انباشت مطالبات تأمین اجتماعی از دولت و کارفرمایان بخش خصوصی، ابتدا خلل در کارکدها و با گذر زمان و ایجاد حجم بالای بدهی‌های حق بیمه، ایجاد مخاطره راهبری را برای این سازمان قابل تصور می‌کند. نقش تأمین اجتماعی در ارائه خدمات به نیمی از مردم کشور، ارتقای سطح رفاه اجتماعی، توزیع خدمات مستقیم و خرید خدمت بخش درمان، حمایت از گروه‌های مختلف اجتماعی، به ویژه کارگران و کارفرمایان، و کاهش بار حمایتی، درمانی، بازنشستگی و بسیاری سرویس‌های دیگر از دوش نهاد دولت آشکار است. نادیده گرفتن مجموعه این نقش‌ها، علاوه بر آسیب به ماهیت کارکردی این نهاد، زمینه ایجاد چالش‌های عدیده برای اقشار مختلف اجتماعی و به‌طور خاص فعالان و شاغلان حوزه کار و تولید و اصناف کشور را فراهم می‌آورد. با این استدلال شاید کمترین کار، ایفای تعهدات سازمان تأمین اجتماعی، دولت و کارفرمایان بخش خصوصی نسبت به یکدیگر باشد. پیشگیری از عدم انباشت بدهی به سازمان در این مجموعه تعهداتی قرار دارد.

مستمری و حقوق بازنشستگی می‌شود. رقم مذکور

بیانگر حجم بالای تعهدات مالی این سازمان در قبال جامعه بازنشسته است. با توجه به اینکه ۶۰درصد از بازنشستگان کشور تحت پوشش تأمین اجتماعی قرار دارند، این سازمان نقش کلیدی در تأمین معیشت این گروه ایفا می‌کند.

چالش‌های پیش‌رو

با وجود نقش حیاتی تأمین اجتماعی در اقتصاد و جامعه ایران، این سازمان با چالش‌های متعددی روبه‌رو است. یکی از اصلی‌ترین چالش‌ها، افزایش جمعیت بازنشستگان و به تبع آن افزایش هزینه‌های مستمیری‌بگیر است. با توجه به روند پیر شدن جمعیت ایران، این چالش در سال‌های آینده تشدید خواهد شد. علاوه بر این، مشکلات مالی و کسری بودجه نیز از دیگر چالش‌های پیش‌روی این سازمان به شمار می‌رود. در سال ۱۴۰۱، سازمان تأمین اجتماعی حدود ۴۶۰ هزار میلیارد تومان برای تعهدات خود هزینه کرده، اما با افزایش هزینه‌ها و کاهش درآمدها، این سازمان ممکن است با مشکلات مالی بیشتری مواجه شود.

بیش از نیمی از جمعیت کشور، متأثر از بحران مالی تأمین اجتماعی

با غیرمستقیم از خدمات این سازمان استفاده می‌کنند.

این گستردگی پوشش، تأمین اجتماعی را به یکی از ارکان اصلی نظام رفاهی کشور تبدیل کرده است.

ترکیب جمعیتی تحت پوشش

از ۵۰ میلیون نفر تحت پوشش تأمین اجتماعی، بیش از ۴۱ میلیون نفر به عنوان خانواده بیمه‌شدگان و افراد تبعی آنان شناخته می‌شوند. این گروه بیشترین سهم را در بین جمعیت تحت پوشش این سازمان دارند. همچنین، بیش از هشت میلیون و ۹۰۰ هزار نفر از مستمیری بگیران و بازنشستگان، به همراه افراد تبعی آنان، بخش دیگری از این جمعیت را تشکیل می‌دهند. طبق این داده‌ها، تأمین اجتماعی نه‌تنها به عنوان یک نهاد بیمه‌ای، بلکه به عنوان یک نهاد حمایتی برای خانواده‌ها و بازنشستگان عمل می‌کند.

هزینه‌های کلان سازمان

سازمان تأمین اجتماعی ماهانه حدود ۹۰ هزار میلیارد تومان برای اجرای تعهدات خود هزینه می‌کند. از این مقدار، بیش از ۶۰ هزار میلیارد تومان صرف پرداخت